

İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA)

BALKANLAR'DA İSLÂM MEDENİYETİ
ULUSLARARASI ÜÇÜNCÜ SEMPOZYUM TEBLİĞLERİ

Bükreş, Romanya / 1-5 Kasım 2006

İstanbul 2011

OSMANLI DÖNEMİNDE BALKAN ÇİNGENELERİ

*İsmail Altınöz**

Balkan ülkelerinin tarihinin Osmanlı İmparatorluğu'nun rolü dikkate alınmaksızın açıklanması ya da yeniden yorumlanması imkansızdır. Beş yüz yılı aşkın bir süredir Balkanlar'a hükmeden bir imparatorluğun, bölgenin topyekûn kültürel ve tarihsel gelişimi üzerinde köklü bir etkisi olduğu âşikardır. Bu bildiride, Osmanlı Döneminde Balkan Çingeneleleri incelenecektir. Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingene nüfusu, büyük ölçüde Balkanlar'da yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla bu bölgedeki çingenelere ilişkin tarihsel veriler oldukça büyük yekûn tutmaktadır. Bu verilerin büyük çoğunluğu imparatorluğun pâyitahtı olan İstanbul'daki Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndedir. Bu arşive ilave olarak Osmanlı coğrafyasında yer alan Balkan ülkelerinin arşivlerinde yer alan vesikalar da büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmada, kişisel yorumlarımızdan ziyade kaynak malzemenin sunumuna ağırlık verilmekte ve bu bölgedeki Çingenelelerin sözü edilen dönemdeki yaşantılarının olabildiğince doğru betimlenmesi amaçlanmaktadır. Balkanlar'daki Çingeneleler, kültürel ve tarihsel çevrenin önemli bir parçası oldukları gibi, aynı coğrafyadaki çeşitli Balkan halklarının kültüründen de büyük ölçüde etkilenmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu, Çingene halkının gelişiminde kilit bir etken rol oynadığı gibi, onların idari ve sosyal anlamda yapılanmalarında da önemli fonksiyonlar üstlenmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingenelelerin tarihine ilişkin toplumsal, tarihsel ve kültürel gerçekliğin açıklanmasında Avrupalı okuyucunun büyük ölçüde yabancı olduğu bazı önemli sorunlar bulunmaktadır. Bunların başında çok geniş bir coğrafyaya sahip bulunan devasa bir imparatorluğun arşiv malzemesinden istifade edilmeyerek, ikinci el kaynaklarda yer alan batılı dillerinde yazılmış çalışmaların tercih edilmesidir. Özellikle Balkan Çingeneleleri üzerine yapılan çalışmalarda –

* Dr., Gaziantep Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

birkaç çalışma istisna edilecek olursa- Osmanlı arşiv malzemesi kullanan araştırmacı sayısı yok denecek kadar azdır. Özellikle Osmanlı arşiv kayıtları, yani resmî belgeleri, hâlâ orijinal bilgilere ulaşmayı sağlayacak bâkir malzeme yığını olarak karşımızda durmaktadır. Osmanlı dönemiyle alakalı çingenelerle ilgili binlerce belge araştırmacıları beklemektedir.

Çingene Kelimesinin Menşei

Çingene kelimesi Türkiye’de kullanılan anlamı ile birlikte Balkan ülkeleri, Orta Avrupa ve diğer ülkelerde şu şekillerde anılmaktadır: *ciganin* (Bulgarca), *ciganu* (Rumen ve buradan Macarca’ya geçmiştir). *Cigany* ve daha sonra Çekçe’den *cin-kan*, *zigeuner* (Almanca), *zingari* (İtalyanca) *cingano*, (Venedik) *tsigane* (Fransızca). Kıptî’den dolayı, *gipsy* (İngilizce) *agypciano* (eski İspanyol), *gitano* (bugünkü İspanyolca), *gitane* (Fransızca) kelimeleri buradan gelmektedir. Fransızlar, ilk defa Bohemya’dan geldikleri ve Çek krallarından aldıkları mürûriye ile bazı hakları tanıdığı için, *Bohemien*, Hollandalıların ise, evvela Macaristan’dan geldikleri için, *ungern* ve sonra, Danimarka ve İsveç’de olduğu gibi, Tatar oldukları zannedilerek *tatern* veya *tättern* yahut putperestliklerine işaretle, *heideneden* diye adlandırmışlardır.¹

Bizans Çingeneleri üzerine bir etüd çalışması yapmış bulunan Soulis ise, Türkçe’de *Çingeneler*, İtalyanca’da *Zingari*, Fransızca’daki *Tsiganes* ve Almanca’daki *Zigeuner* kelimelerinin hepsinin de *Adsincani* kelimesinden geldiğine inanmaktadır.² Muhtemelen “*Athinganoi*” kavramından “*Atsinganos*” (Yunanca), “*Acigan*” (Bulgarca), “*Cygan*” (Lehçe), “*Cigani*” (Slovakça), “*Zingari*” (İtalyanca), “*Tsiganes*” (Fransızca), “*Zigeuner*” (Almanca) ve “*Cingarus*” (Latince), “*Cigano*” (Portekizce) ve “*Çingâne*” (Türkçe) kelimeler türetilmiştir.³

Yeryüzüne Dağılımları ve Târihî Süreç

Çingenelerin Hindistan’dan en erken olarak M.S. V. yüzyılda çıktıkları tahmin edilmektedir.⁴ Milâdî V. yüzyıldan itibaren göçebe olarak yaşamaya başlayan çingeneler, daha sonra da kademe kademe dünyanın değişik bölgelerine dağılmışlar ve IX. yüzyıldan itibaren de Anadolu’da görülmeye başlayan bu topluluk,

¹ Tayyib Gökbilgin, “Çingeneler”, *İ.A.*, III, s. 421.

² George C. Soulis, “The Gypsies in the Byzantine Empire and the Balkans in the Late Middle Ages”, *Dumbarton Oaks Papers*, XV (1961), s.145.

³ David Macritchie, “Gypsies”, *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, VI, (Newyork 1981) s.458.

⁴ David M. Crowe, *A History of The Gypsies of Eastern Europe and Russia*, London-Newyork, 1995, XI.

XIV. yüzyıldan itibaren de Avrupa'da ortaya çıkmıştır.⁵ Romen bilim adamı *Boğdanlı Petreceicu Haşdeu* çingenelerin Balkanlara M.S. 1300 yıllarında gelmiş olabileceklerini söylemektedir.⁶

Çingenelerin yeryüzüne dağılışı, bugünkü Afganistan, Pakistan ve İran üzerinden Hazar Denizinin güneyini takip ederek iki kol halinde olmuştur. X. yüzyılın sonu, XI. yüzyılın başına doğru Çingeneler Mezopotamya'nın kuzeyi ve Bizans'ın doğu sınırına ulaşmaya başladılar. *Birinci grup*, başta batı olmak üzere Suriye ve Filistin'e yerleşmişlerdir. Daha sonra bu yayılma Mısır ve Kuzey Afrika'ya kadar devam etmiştir. Bu durum Arapların egemenliği altındaki İberya yarım adasına kadar uzanır. Kuzey Afrika'daki grup daha sonra deniz yoluyla İspanya'ya ulaşmıştır. *İkinci grup*, Çingeneler kuzeyden Kafkasların güney kısmına (bugünkü Ermenistan ve Gürcistan) topraklarına yerleştiler. Hipotezlerden bazalarına göre bu grup Kafkas dağlarını aşarak Karadeniz'in kuzey kıyısından geçerek buradan kuzey yolunu takip ederek Romanya üzerinden Balkanlara ve oradan da Orta Avrupa'ya ulaşmışlardır. Ancak yazarların büyük bir çoğunluğu elde ikna edici tarihî kaynak ve dilbilimi açısından delil bulunmadığından bu duruma şüphe ile yaklaşmaktadırlar. Aynı durum, en büyük göçebe Çingene topluluğu olarak nitelendirilen grubun Anadolu içlerinden geçerek balkanlara ve oradan da orta ve batı Avrupa'ya ulaşan Çingeneler için de geçerlidir.⁷

Çingenelerin Bizans topraklarında IX. yüzyılın başı ve X. yüzyılın ortalarında görünmeye başladıklarından söz edilmektedir. Önceleri Güney Balkanlara yerleşen Çingeneler daha sonra Balkanların diğer alanlarına ve öteki yerlere geçmişlerdir. Çingenelerin Bulgaristan'a en erken ulaşmaları IX. yy.'a kadar uzanır ve Osmanlıların Balkanları fethetmesinden öncesine dayanır.⁸ Bu durum da bize

⁵ İsmail Altınöz, *Osmanlı Toplumunda Çingeneler*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2005, s.20.

⁶ Ian Hancock, *The Pariah Syndrome: An Account of Gypsy Slavery and Persecution*, Ann Arbor:Karoma Pub., 1987, s.8-10.

⁷ Elena Marushiakova-Vesselin Popov, *Gypsies in the Ottoman Empire: A Contribution to the History of Balkans*, Centre de recherches tsiganes, University of Hertfordshire Press, 2001, s.11-13. Yazarlar, en büyük göçebe Çingene topluluğu olarak Anadolu'nun içlerinden geçerek balkanlara ulaşan topluluğu göstermektedirler. Ancak, bu bilgilerin nereden alındığına dair dipnot veya referans vermedikleri için bu bilgilerin doğruluğu tartışmalıdır. Ayrıca, Çingenelerin bu yüzyıllarda Anadolu üzerinden göç ettiklerine dair hiçbir kayda, dönemin kaynaklarında rastlanılması, yazarların yanlış bir bilgiye yer verdiklerine bağlanabilir.

⁸ Marushiakova-Popov, a.g.e., s.13-15.

göstermektedir ki; Çingenerler Osmanlıların Balkanları fethetmesinden önce buralara yerleştiği şeklindedir.

Çingenerler gruplar halinde Avrupa'ya XIV. ve XV. yüzyılda Doğu Avrupa üzerinden ulaşmışlardır. Girit (1322), Korfu (1347), Eflak (1370). Bunlar Batı Avrupa'da da ilk kez 1407 yılında, Fransa'da 1419, Hollanda'da 1420, İtalya'da 1422, İspanya'da 1425, Rusya'da 1501, İskoçya ve Danimarka'da 1505, İsveç'te 1512, İngiltere'de 1514, Norveç'te 1540 ve son olarak Finlandiya'da 1584 yılında görülmeye başladılar.⁹ Bu topluluk bu ülkelerden sonra, Avrupa'nın diğer ülkelere dağılmışlardır.

Balkan yarımadasında uzun müddet kalan Çingenerler, özellikle Peleponnez'de birkaç asır yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Yunanistan'dan Korfu adasına geçerek, 1326 yılında Frank Baronların hizmetinde bulunan Çingenerlere, Sırp Kralı Stephan Duşan 1348'de bir manastır verdiği gibi, 1370 yılında Eflak'a geçen Çingenerlerden 40 aileye 1387'de voyvoda Mircea'nın yer verildiği görülür. Daha sonra ise, aynı yüzyıl içerisinde Çingenerler Erdel'e göç etmişlerdi. Korfu adasının 1396 yılında Anjou hânedanından Venediklilere intikal ettiği sırada, burada bir feodom "Acingarum" (Çingene cemaati)'un varlığından söz edilmektedir. XV. Asırda, Bizans şairi Mazaris, Peleponnez'de yedi milletten birinin Kıptiler yani Çingenerler olduğunu kaydetmektedir ki; bu asır içerisinde Mora'dan geçen seyyahlar, Modon şehrinin etrafında birçok Çingenerlerin yaşadığını belirtirler.¹⁰

Osmanlı Devleti'nde sosyal kimliklerin, etnik ve lisân âidiyetine göre değil, din esâsına göre düzenlendiği bilinmektedir. Genel olarak aslı unsuru oluşturan Müslüman gruplar yanında değişik alt kimliklere, dine ve mezheplere mensup olanlar gayrimüslim umûmî adı altında toplanmışlar ve İslâm'ın kabul ettiği semâvî dinlerin takipçileri olarak hukuk içinde yerlerini bulmuşlardır.

Rumeli Eyâleti'ndeki Çingenerler

Önceleri Balkanlara ve daha sonra da Avrupa'nın iç kısımlarına kadar ilerleyen çingenerler en erken tarih olarak XIV. yüzyılın başlarında Dalmaçya, Sırbistan ve Macaristan'da görülmektedir. Tepedelen'deki virâne haldeki Ali Paşa konağının etrafında ikâmet edenlerin yarısı çingeneydi. 1368 yılında Venedik adası fethedildiğinde Korfu'da Çingenerlere tımar verilmiştir. XV. yüzyılda Modon'da kamış

⁹ "Roma/Gypsies: A European Minority", *Minority Rights Group International Report*, 95/4, s.7.

¹⁰ Gökbilgin, *a.g.m.*, 421-422.

barakalardan oluşan 300 hâne çingene bulunmaktaydı.¹¹ Balkanlar'a Osmanlı Türkleri'nden önce giden Çingenelere ait Ragusa Cumhuriyeti'nde, yani Dubrovnik'te iki Çingene tarafından bir kuyumcuya ısmarlanan bir iş siparişi 1378 tarihini taşımaktadır.¹² Ortaçağ'dan itibaren Balkanlarda gözükmeye başlayan Çingeneler buradaki yerli halklar kendilerine karşı ne kadar menfi tavır göstermeler de, bu bölgeleri dünyanın hiçbir yerinde benimsemedikleri kadar benimsemişler, batıya doğru ana göçlerini XV. yüzyılda buradan başlatmışlardı ve nihayetinde XIX. yüzyılda Amerika'ya göç etmek suretiyle bu süreci tamamlamışlardır.¹³ Çingenelerin bugün bile Avrupa'nın en çok doğu ve Balkanlar kısmında çoğunlukta bulunması bu fikri desteklemektedir.

Osmanlıların Rumeli topraklarını fethettikleri sırada, Çingeneler buralarda yerleşik ve göçebe halde bulunmaktaydılar. Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de yapmış oldukları tahrir neticesinde bu bölgelerdeki nüfus, iskân, bağlı buldukları kadılıklar, nüfus hareketleri ve meslekleriyle ilgili bilgiler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nde çok geniş bir coğrafyaya yayılmış bulunan Çingeneler devletin kendileri ile ilgili hükümleri ve kendilerinin de devlet ile olan münasebetlerini kadılar vasıtasıyla sağlamaktaydılar. Rumeli'nin dört bir yanına dağılmış bulunan Çingenelere, bu bölgedeki hemen hemen her kaza ve kasabada rastlanılmaktaydı.

Osmanlı döneminde Çingene nüfusuna Rumeli Eyâleti'nin kazalarında, mirlivâ haslarında, tîmârlarda, vakıflarda, mülklerde rastlanılmaktadır. 1530 yılında Çingeneler Rumeli'nin 90 kadılığında 383 cemaat olarak dağılmış durumda idiler. Bu tarihte Rumeli'deki buldukları kazalar şu şekilde sıralanmaktadır:¹⁴ İstanbul,¹⁵ Silivri, Vize, Pınarhisar, Kırkkilise, Çirmen, Akçakazanlık, Hasköy, Yenice-i Zağra, Edirne, Filibe, Tatarpazarı, Eskihişar-ı Zağra, Dimetoka, Keşan, Timur-hisarı, Gümülcine, Yenice-i Karasu, Drama, Siroz, Üsküp, Kalkandelen, Köprülü, Yenice-i Vardar, Selânik, Karaferya, Serfiçe, Kırçova, Pirlepe, Manas-

¹¹ W, R. Halliday, "The Gypsies of Turkey", Chapter I in his *Folklore Studies Ancient and Modern*, London 1924, s.13.

¹² XII. yüzyıl gibi erken bir tarihte bile Romanya'daki prensliklerde yaşadıklarına dair kanıtlar bulunmaktadır. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Isabel Fonseca, *Beni Ayakta Gömmün:Çingeneler ve Yolculukları*, İstanbul:Ayrıntı Yay., 2002, s.111.

¹³ Fonseca, *a.g.e.*, göst. yer.

¹⁴ BOA, *TT.370*, s.373-378.

¹⁵ 370 Numaralı Tapu-Tahrir Defteri'nde: "*Der-Kazâ-i Dârü'l-Feth Kostantaniyye*" şeklinde kayıtlıdır. Bkz. BOA, *TT.370*, s.373.

tır, Kestorya, Horpişte, Bihlişte, Görice, Florine, Sofya, Şehirköy, Berkofça, Silistre, Yanbolu, Prevadi, Ilıca-i Köstendil, Ustrumca, İştıp, Kratova, İvranya, Agriboz, İzdin, Livadya, İstefa, Atina, Tırhala, Alasonya, Yenişehir, Fener, Çatalca, İnebahtı, Vulçitrın, Priştine, Novabri, İskenderiye, İpek, Alacahisar, Zaplana, Avlonya, Delvine, Belgrad, İlbasan, Draç, Ohri, Debri, Prizrin, Angelikasrı, Srebreniçe, Brevnik, Yenipazar, Narde, Mora,¹⁶ Niğebolu, İvraca, Lofça, İzladi, Tırnovi, Çernovi, Şumnu, Plevne, Semendire, Rudnik, Brançova, Niş.¹⁷

Bunlardan Müslüman nüfusun olduğu kazalar şu şekildedir: İstanbul, Vize, Pınarhisarı, Kırkkilise, Çirmen, Akçakızanlık, Hasköy, Yenice-i Zağra, Edirne, Filibe, Tatarpazarı, Eskihişar-ı Zağra, Dimetoka, Keşan, Gümölcine, Yenice-i Karasu, Drama, Siroz, Üsküp, Kalkandelen, Yenice-i Vardar, Selânik, Karaferya, Manastır, Bihlişte, Görice, Florine, Sofya, Şehirköy, Berkofça, Silistre, Yanbolu, Prevadi, Ilıca-i Köstendil, Kratova, İvranya, Livadya, Tırhala, Yenişehir, Çatalca, Priştine, Zaplana, Belgrad, İlbasan, Ohri, Prizrin, Niğebolu, İvraca, Lofça, İzladi, Tırnovi, Şumnu, Plevne, Niş. Bununla birlikte bu kazalardan Silivri, Timurhisarı, Köprülü, Serfice, Kırçova, Pırlepe, Kestorya, Horpişte, Ustrumca, İştıp, Ağriboz, İzdin, İstefa, Atina, Alasonya, Fener, İnebahtı, Vulçitrın, Novabri, İskenderiye, İpek, Alacahisar, Avlonya, Delvine, Draç, Debri, Angeli-Kasrı, Srebreniçe, Brevnik, Yenibazar, Narde, Çernovi, Semendire, Rudnik ve Brançova'dır.¹⁸ Rumeli'de Çingenerin yoğunlukta bulunduğu kazalardan Müslüman nüfus 55 kazada bulunur iken, gayrimüslim Çingenerler 35 kazaya dağılmışlardır.

Rumeli Eyâleti'ndeki kazalarda bulunan Çingenerin kendi kadılıklarından başka kadılıklara gitmeleri durumunda cezâ-i müeyyide uygulanacağı, bu tür Çingenerin knanarak soruşturmasının kadı tarafından yürütüleceği Çingene kanunnâmesinde belirtilmektedir.¹⁹

Çingenerin yaşadıkları Rumeli Eyâleti'nde, isimleri tahrir defterinde "Kıbtıyân-ı Vilâyet-i Rûm-ili" diye geçmektedir.

¹⁶ 370 Numaralı Tapu-Tahrir Defteri'nde: Livâ olarak kaydedilmiştir. Bkz. BOA, TT.370, s.377.

¹⁷ 370 Numaralı Tapu-Tahrir Defteri'nde: "Mezkûr Çingânelerin bi'l-cümle mukayyed olan mahsûlüne Erbâb-ı Timâr kadîmden mutasarrıf olugelmiştir" şeklinde kayıtlıdır. Bkz. BOA, TT.370, s.377.

¹⁸ BOA, TT.370, s.373-377.

¹⁹ BOA, TT.370, s.373.

Kanuni Sultan Süleyman devri başlarında Rumeli Eyâleti, sonradan ayrılarak ayrı eyâlet haline gelenler ile birlikte 26 sancak ile aynı statüde sayılan üç askerî nitelikte Kızılca, Müsellem, Voynuk ve Çingâne livâlarından oluşmaktaydı.²⁰ Çingene, Müsellem ve Voynuk sancakları askerî/geri hizmet kıtaları organizasyonu olarak normal sancak teşekküllerinden farklıdır. XVI. yüzyılda Rumeli Eyâleti'nde 33 sancak içinde Çingene ve Müsellemân-ı Kırk-Kilise, Voynuk sancakları da bulunmaktadır.²¹ Kanuni Sultan Süleyman devri başlarındaki Rumeli Eyâleti, daha sonra fetihlerle genişlemesi sonucu biraz küçülmüş, 26 sancakla aynı statüde sayılan üç farklı nitelikte hizmet birimine göre teşekkül etmiş sancaklar olarak Kızılca Müsellem, Voynuk ve Çingâne Livâlarından meydana gelmiştir.²² Diğer sancaklar içerisinde Kızılca Müsellem ve Çingene livâları bölgesel olmaktan ziyâde harita üzerinde çizilemeyecek kadar dağınık ve askerî teşkilâta bağlı bulunmaktaydılar.²³

1858-1867 yılında Miloç Obrenoviç'in yönetimindeki Sırbistan'da, Sırp zulmüne maruz kalan yaklaşık 8000 Türk birkaç yıl içerisinde Sırbistan Krallığını terk ederken, sadece kendilerini Müslüman Çingene ifade eden ve bunun dışında sadece Çingene olduklarını belirten Çingeneler burada kalmışlardı. Bunların toplam sayısı ise 1866 yılında 4.979 idi. Hükümet kuvvetleri Çingenelerin askerî yükümlüklerini daha önce bedel-i askerî ödemek şeklinde ortadan kaldırıyordu ve bu durumu 21 Ocak 1874 yılında ilan ediyordu²⁴.

İskân Mahalleri

Osmanlı Devletinin ilk dönemlerinde Anadolu'dan Rumeli'ye yapılan iskânlar sırasında gerek askeri, gerekse bayındırlık ve geri hizmetlerde kullanılmak üzere Çingenelerin iskân edilmediği gözlenmektedir. Bu tür iskânların daha sonraki dönemlerde gerçekleştiği görülmektedir. Bunun dışında bazı zümrelerin suç işleyerek toplumsal dengeyi bozmalarından dolayı sürgüne gönderildikleri de oluyordu.²⁵ 1523 yılında Rumeli Eyâleti'nin 93 kazasında 3.926 Müslüman,

²⁰ AYN ALİ, *Kavânin-i Âli Osman der Hulâsa-i Mezâmin-i Defter-i Divân*, İstanbul 1280, s.45.

²¹ TSMA, *D.10057*, Bayezid Devlet Kütüphanesi, Nadir Eserler Kısmı, *Velîyüddin Efendi*, Beyazıt 1969, vr.118^b, 119^a.

²² AYN ALİ, *Kavânin-i Âli Osman der Hulâsa-i Mezâmin-i Defter-i Divân*, İstanbul 1280, s.45.

²³ Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İ.Ü.İ.F.M.*, XV/1-4, (İstanbul:Ekim 1953-Temmuz1954), s.232.

²⁴ Aleksandre Popovic, *Balkanlarda İslâm*, Türkçesi:Komisyon, İstanbul:İnsan Yay., 1995, s.191.

²⁵ Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İ.Ü.İ.F.M.*, XI/1-4, (İstanbul:Ekim 1949-Temmuz1950), s.557-558.

9.623 gayrimüslim çingene ile birlikte 442 bîve yaşamaktadır. Böylece, Rume-
li'nde toplam 13.991 çingene nüfusun olduğu anlaşılmaktadır. Bu tarihlerde gay-
rimüslim çingenelerin Müslümanlardan yaklaşık olarak 2,5 kat fazla olduğu gö-
rülmemektedir.

1530 yılında, çingene nüfusun en yoğun olduğu yer Eskihisar-ı Zağra'dır. Bura-
da Rumeli'nin kadılkalarına yayılmış olan çingene nüfusunun 786 hânesi bu-
lunmaktadır. Zağra-i Eskihisar aynı zamanda gayrimüslim çingenelerin en fazla
olarak bulunduğu yerleşim yerlerinden biridir ve çingene teşkilatı içinde önemli
bir merkezdir. İmparatorluk şehirlerine özgü kozmopolit bir şehir olan Filibe²⁶
çingene nüfusunun ikinci yoğun olduğu yer olarak karşımıza çıkmaktadır. 166
hâne Müslüman, 587 hâne gayrimüslim ve 23 bîve çingene nüfusu bulunmakta-
dır.²⁷ Filibe'de, XV. yüzyılın son çeyreğinde 33 çingene hânesi²⁸ bulunurken
XVI. yüzyılın ortalarında Çingene nüfusta 19.8 kat bir artış gözlenmiştir. Pınar-
hisarı'nda ise, toplam 554 hânenin 139 hânesi Müslüman, 415 hânesi ise, gayri-
müslim'dir. Yanbolu'da ise, 516 hânenin 164'ü Müslüman iken, 352'si gayrimüs-
lim'dir.

XVI. asırda Rumeli'nin her tarafına yayılmış bulunan çingeneler 383 cemaât
halinde idiler. 370 numaralı tapu tahrir defterinin 373. sayfasında Osmanlı Dev-
leti'nde yaşayan Kıptîlerle ilgili "*Kanunnâme-i Kıptiyân-ı Vilâyet-i Rûm-ili*"
başlığı altında önce kanunnamesi daha sonra da buldukları Livâ ve kazalar-
daki müslim ve gayrimüslim Kıptîler kaydedilmiştir. Bu kayıtlara göre; Nüfusun
3895'ünü Müslümanlar oluştururken, 9602'ünü ise, gayrimüslim çingeneler
teşkil etmekte idi. Böylece, müslim ve gayrimüslim çingenelerin sayısı 13.497'ı
buluyordu. Bu nüfusa 448 adet bive, 4 adet mücerred ile birlikte 137 adet de
kalelerde hizmet gören müselleme taifesinin neferleri ilave edilmelidir. Bu ra-
kamlara vakıf, mülk ve diğer yerlerdeki nüfus da eklendiğinde, Rumeli Eyaletin-
deki çingenelerin toplam nüfusu 15.079 olarak gözükmemektedir.²⁹ Kamu yararı
gözetilerek yaptırılan cami, mescid, medrese, çeşme, köprü, kervansaray gibi
eserlerin sürekliliği bir takım vakıflardan elde edilen gelir kaynaklarıyla sağ-

²⁶ Akif Emre, Konuşma: "Balkanlar'daki Osmanlı Varlığı", *Çerçeve*, 700. Yılında Osmanlı Dünyası, Özel Sayı, yıl:8, sayı:25, s.148.

²⁷ BOA, TT.370, s.374.

²⁸ Kiel, XVI. Yüzyılda Filibe'de bir çingene mahallesinin olduğunu bildirir. Bkz. Machiel Kiel, "Fili-
be", *DİA*, XIII, 80.

²⁹ BOA, TT.370, s.373-378.

lanmaktaydı ve bu vakıflar içerisinde çingenelerden alınan vergiler de bulunmaktaydı.

Böylece çingenelerin de vakıf teşkilatı içerisinde yer aldıkları görülmektedir. Tahrir defterlerinde çingenelerin kayıtlı buldukları vakıflar şu şekilde idi: Hasköy'de bulunan Osman Baba zâviyesi³⁰, Edirne'de Sultan Bâyezid Han vakfı³¹, yine Edirne'de Sinan Paşa vakfı³², Tatarpazarı'nda Yahya Paşa vakfı³³, Kalkandelen'de İshak Bey vakfı³⁴, Horpışte'de Bâlî Bey vakfı³⁵, Aydos'da Davud Paşa vakfı³⁶, Niğbolu'da Yazıcı Bali'nin vakfidir.³⁷

Tablo:12 1530 Yılında Vakıflarda Bulunan Çingeneler

Buldukları kadılıklar	Buldukları vakıflar	Hâne		Bîve	Hâsıl
		Müslüman	Gebzan		
Hasköy	Der vakf-ı zâviye-i Osman Baba ³⁸	5	-	-	-
Edirne	Der vakf-ı Merhum Sultan Bâyezid Han	74	219	13	7,181
Edirne	Der vakf-ı merhum Sinan Paşa	-	31	1	781
Tatarpazarı ³⁹	Der vakf-ı merhum Yahya Paşa	46	97	4	7,821
Kalkandelen	Der vakf-ı merhum İshak Bey	-	10	-	-
Horpışte	Der vakf-ı Bâlî Beg	-	6	-	-

³⁰ BOA, TT.370, s.373.

³¹ BOA, TT.370, s.374. Edirne'de bulunan Sultan Bâyezid vakfı, fırın, imaret, hastane ve medreseye sahiptir. Mihrabı önünde büyük taşlardan yapılmış olan rıhtımı padişah sarayı yönüne uzanmaktadır. Bkz. Rifat Osman, *Edirne'de Evkâf-ı İslamiyye Tarihi ve Camiler ve Mescitler*, Ankara 1999, s.67-68.

³² BOA, TT.202, s.7. Edirne'de bulunan Sinan Bey Mescidi, Sinan Bey Mahallesi'nde bulunmakta olup, ahşap çatılı ve bir minareli bir cami idi. Bu camii 1877 istilasında yıkılmış olup, bugün yeri arsadır. Bkz. Rifat Osman, *a.g.e.*, s.129; Sinanüddin Yusuf bin Hızır bin Celalüddin, İstanbul'un ilk kadısı Hızır beyin oğlu olan ve babasının ölümü ile Edirne Darülhadis'inde önce hoca, daha sonra da vezirliğe yükseldiği için Hoca Sinan Paşa olarak tanınan bu kişi adına Edirne'de Kale içinde bir mahalle bulunmaktadır. Bkz. Tayyib Gökbilgin, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsi: Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, İstanbul: Üçler Basımevi, 1952, s.35.

³³ BOA, TT.202, s.12-15.

³⁴ BOA, TT.370, s.374.

³⁵ BOA, TT.370, s.374.

³⁶ BOA, TT.370, s.375.

³⁷ BOA, TT.370, s.373-378.

³⁸ Defterde "Vakf-ı merhum Pervâne-i Osman Baba der kaza-i Hasköy ber mucceb-i defter-i atik ve ber tafsil-i hükm-i şerif cihan muta" olarak kayıtlıdır. Bkz. BOA, TT.202, s.12.

³⁹ Tatarpazarı kazasında, Tatarpazarı kadısına yazılan bir hükümde; "merhum Yahya paşanın Üsküp'te binâ eylediği cami-i şerif ve imâret-i âmire evkâfına tabi Kalure nâm karyedeki 55 nefer kabtinin cizye ve ispençelerinin vakfa ait olduğu ahardan kimsenin dahl etmemesi" emredilmektedir. Bkz. BOA, KK-2473, 22/1.

Buldukları kadıklar	Buldukları vakıflar	Hâne		Bive	Hâsil
		Müslüman	Gebran		
Aydos	Der vakf-ı merhum Davud Paşa	27	27	3	1,287
Niğbolu	Der vakf-ı Yazıcı Bali	-	9	-	-
Toplam		152	399	21	17.070

Kaynak: BOA, TT.370, s.373-378.

1530 yılında Rumeli'deki vakıflarda yer alan toplam çingene nüfusu 572 hâne-dir. En fazla çingene nüfusun kayıtlı bulunduğu vakıf Edirne'de bulunan Sultan Bâyezid Han vakfı olup, vakıflardaki çingene nüfusun %72'si bu vakfa kayıtlı bulunmaktadır. Tatarpazarı'ndaki Yahya Paşa Vakfına 147 hâne çingene kayıtlı iken, Hasköy'deki vakfa 5 hâne çingenenin yazılı olduğu görülmektedir.⁴⁰

XIX. yüzyılda Bulgaristan prensliğinde Balkanlarda Müslüman veya Türk etnik olmaktan ziyade daha çok dinî açıdan Müslüman yerine kullanılmaktadır. Aynı şekilde bugün bile Balkanlardaki bir Müslüman, kendini kimlik olarak Osmanlı'daki gibi Müslüman olarak tanımlamaktadır. Bu kimlik sınıflandırmasında milliyet pek yer almıyor. Balkanlarda dil ve diğer etnik karakteristik özellikler etnik gruplar içerisinde sınıflandırmalarda diğer dinlerden daha az rol oynuyordu. Örneğin, 1869 yılında İngiliz konsolosu Dalyell Tuna Vilâyetindeki etnik gruplar ve nüfus hakkındaki raporuna göre; Müslümanları Türkler, Tatarlar, Arnavutlar, Çerkezler, Abazalar şeklinde gruplara ayırmasına rağmen, aynı raporda ayrıca çingeneleri "Türk Çingeneler" ve "Hristiyan Çingeneler" şeklinde bir sınıflandırmaya tâbî tutmuştur. Açıkçası Müslüman tabiri yerine Türk tabiri kullanılmıştır. Burada Müslüman çingene yerine Türk çingene tabirinin kullanılması, Müslüman yerine hâlâ Türk tabirinin ön plana çıktığı göstermektedir.⁴¹

Edirne, 1870'li yıllarda 244 mahalle ve 25.451 ev, 19.576'sı Müslüman ve 48.546'sı Hristiyan ve 539'u Kıptî 68.661 kişilik bir nüfusa sahipti.⁴² 1870 yılında Bosna Eyâleti'nde toplam 16.041 gayrimüslim cizye nüfusu yaşamaktaydı. Bu eyâlete bağlı sancaklardan İzvornik ve Yenipazar vilâyetinde cizye nüfusun kesif olarak yaşadığı görülmektedir.⁴³

⁴⁰ BOA, TT.370, s.373-378.

⁴¹ Ömer Turan, *The Turkish Minority in Bulgaria (1878-1908)*, Ankara 1998, s.99-100.

⁴² M. Tayyib Gökbilgin, "Edirne", *DİA*, X, 428.

⁴³ Halil İnalçık, "Türkler ve Balkanlar", *Balkanlar*, İstanbul:Eren Yay., 1993, s.31.

TABLO:16 1897 Yılında Osmanlı Devleti'nde Nüfusun Cemaatlere Göre Dağılımı

Milletler	Erkek	Kadın	Toplam	Yüzde %
İslâm	8.499.798	6.612.147	14.111.945	74.07
Rûm	1.342.049	1.228.863	2.569.912	13.49
Ermeni	546.030	496.344	1.042.374	5.47
Bulgar	449.286	380.903	830.189	4.36
Katolik	65.912	54.567	120.479	0.64
Yahudi	117.767	97.658	215.425	1.13
Protestan	22.963	21.397	44.360	0.24
Latin	12.280	10.055	22.335	0.12
Maruni	15.262	17.154	32.416	0.17
Keldâni	3.866	1.902	5.768	0.03
Süryâni	19.500	16.054	35.554	0.18
Kıptî Gayrimüslim	10.309	9.241	19.550	0.10
Toplam	10.104.022	8.946.285	19.050.307	100.00

Kaynak: Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb'anun Yönetimi*, İstanbul 1990, s.84.

Elena Marushiakova ve Vesselin Popov tarafından yapılan bir çalışmada⁴⁴ Osmanlı İmparatorluğu döneminde Balkanlardaki çingene nüfusunun yüksek oranda olması, çingene topluluğunun gelişiminde iyi bir anahtar rolü üstlenmesine bağlanmaktadır. Balkanlarda Türklerden sonra en büyük Müslüman grup çingenelerdir. Onlar hakkında kesin bir rakam vermek zor olmasına rağmen, Bulgaristan çingenelerinin 3/4'ünün Müslüman olduğu bilinmektedir. Üstelik onlar kendi aralarında iki gruba ayrılmışlar ve onlardan bazıları Türkçe konuşmaktadır. Müslüman çingeneler Müslümanların olduğu her yerde yaşamaktadırlar. Özel bir vilayette toplanmayan çingeneler şehirlerin kenarındaki kırık alanlarda yaşamlarını sürdürmektedirler. Ömer Turan, 1900 yılında Bulgaristan'da Müslüman çingenelerin sayısının yaklaşık olarak 70.000, 1905'te 77.000 olduğunu farzetmektedir⁴⁵. Balkan ülkelerinde dağınık olarak göçebe hayatı ya-

⁴⁴ *Gypsies in the Ottoman Empire, A Contribution to the History of the Balkans*, :[Osmanlı İmparatorluğu'nda Çingenerler: Balkan/ların Tarihine Bir Katkı] adıyla yayımlanmış oldukları kitabta yazarların Osmanlıca bilmemelerinden dolayı Osmanlı kaynaklarını kullanmadıkları gibi, Osmanlı dönemine ilişkin yayımlanmış İngilizce, Fransızca, Almanca ve diğer dillerdeki kitapları da görmedikleri anlaşılmaktadır. Özellikle yazarların Bulgar olmaları hasebiyle Bulgaristan'daki Türk azınlığı irdeleyen ve İngilizce yayımlanmış bulunan Ömer Turan'ın eserini de görmemişlerdir. Bu konuda bkz. Ömer Turan, *The Turkish Minority in Bulgaria (1878-1908)*, Ankara:TTK. Yay., 1998.

⁴⁵ Yazar, yukarıda adı geçen sayı ile Bulgaristan Prenslük dönemindeki Müslüman grupların (Türkler, Pomaklar ve Tatarlar) toplam sayısını ve Müslümanların toplam sayısı ile bu rakkamları karşılaştırarak Çingenerler ile birlikte diğer etnik kökündeki milletlerin Balkanlardaki -özellikle Bul-

şayan ve sayıları kesin olarak bilinmeyen yoğun bir Çingene nüfusu yaşamaktadır. Onların kendilerine mahsus dilleri olup, yazıları bulunmamaktadır.⁴⁶

1904 yılında Türkiye ve Romanya'da 200 bin, Avusturya ve Macaristan'da 97 bin, Almanya'da 45 bin, İspanya'da 40 bin, İngiltere'de 18 bin ve bütün Avrupa kıtasında 800 bin civarında çingene olduğu tahmin edilmektedir.⁴⁷ Tuna bölgelerinin tarihini araştıran yazarlar, bu ülkelerde ve Türkiye'ye ait Tuna'nın güneyindeki muntıkada kalabalık halde yaşayan Çingeneler hususunda Vaillant'ı bir otorite olarak kabul etmektedirler. Ne dinî ne de siyasi açıdan Çingeneler bu sayılan bölgelerde umumi bir mezalim yaşamayıp barış ve huzur içinde yaşamalarını sürdürdüklerinden, burada Avrupa'nın diğer bütün devletlerinde yaşamakta olan ırkdaşlarından daha fazla sayıda Çingene bulunmaktadır.⁴⁸

Tuna bölgesinde ikâmet eden Çingenelerin kendilerine özgü özelliklerinden biri kadim zamanlardan bu yana getirdikleri tutsaklık halleridir. Çingeneler XIV. yüzyılın ortalarında Eflak'ta aynen bugün olduğu gibi bir nevi kölelik durumu yaşamaktaydılar. Eflak Çingenelerinin uzun yıllar boyunca herhangi bir zulme uğramamalarının nedeni muhtemelen, büyük arazi sahiplerine ve manastırlara bir tür köle olarak bağlı durumda olmaları idi. Kendi çıkarlarını düşünen efendilerinin nüfuzu ve gücü sayesinde kötü davranışları hasıraltı edilmiş ve eziyete uğramaktan kurtulmuşlardı. Bu hor görülen insanları kanunsuz ve zulüm dolu bir hayatı sürdürmektense, kendilerini köle olarak arz etmeye iten sebepler ne olursa olsun, kesin olan şudur ki, Çingeneler Tuna bölgesinde Avrupa'nın başka hiçbir yerinde olmadığı kadar kalabalık halde yaşamaktadırlar.⁴⁹ Bunun temel nedeni ise, bu dönemde Osmanlı hoşgörüsünden çingenelerin azami ölçüde faydalanma isteği olarak nitelendirilebilir.

garistan- nüfus yoğunluğunun dökümünü tablolar halinde vermiştir. Bkz. Ömer Turan, *The Turkish Minority in Bulgaria (1878-1908)*, Ankara 1998, s.101, 113. Ayrıca, Bulgaristan çingeneleri konusunda bkz. Ömer Turan, "Bulgaristan'da Prenslik Döneminde Türklerin Sosyal ve Siyasal Kurumlaşma Çalışmaları", *Bellekten*, LXIV/239, (Nisan 2000), 89-100.

⁴⁶ Kemal Karpat, "Balkanlar", *DİA*, V, 27.

⁴⁷ Sermet Muhtar Alus; "Eski İstanbul'da Çingeneler", *Tarih Hazinesi*, (Haziran 1951), Yıl:1, Sayı:11, s.529.

⁴⁸ A. G. Paspati, "Memoir on the Language of the Gypsies, As Now Used in the Turkish Empire", Yunancadan tercüme eden: Rev. C. Hamlin, *Journal of the American Oriental Society*, vol. VII, New Haven 1862, s.147.

⁴⁹ Paspati, *a.g.m.*, s.148.

Meslekler ve Meşguliyetler

Osmanlılar döneminde Balkanlarda yaşayan çingenelerin büyük bir kısmının mesleği bulunmaz iken, bir kısmının da bazı meslekleri icra ettikleri anlaşılmaktadır. Başlangıçtan beri çingenelerin müziğe karşı olan ilgilerinden dolayı çingene-ler arasında hanende ve sazandelerin olduğu görülmektedir. Ayrıca, bunun dışında ahalinin ihtiyacı olan eşyaları yapmakla yükümlü olan esnaf grubuna da rastlanılmaktadır. 1503 yılında Eflak ve Boğdan Osmanlı İmparatorluğuna bağlı bir voyvodalık konumunda bulunmaktaydı. XVI. yüzyıl boyunca imparatorluk tarafından bir yandan vergiler düzenli bir biçimde ödendiği sürece toprağın şahsi ekimi yaygınlaştırılırken, öte yandan işgücünde doğan eksiklikten ötürü köylülerin serbestçe hareket edebilme olanakları ortadan kalkmaktaydı. Osmanlı toplumsal ve iktisadi hayatının veçhelerinden birisi de, dolaylı yoldan çingenelerin zanaatkârlıklarını pekiştiren kent toplumunun mesleki uzmanlıklarına göre loncalar halinde teşkilatlanmasıydı⁵⁰. Tuna prensliklerindeki Osmanlı hakimiyeti, köylüler ile birlikte Çingene-lerin köleleştirilmesini beraberinde getirmişti. Bu tarihte çingene köleliği ve köylülüğün umumi serflik hali Romanya arazisinde emek kurumunun temel köşe taşı halini aldı. Bununla birlikte, köylülerin aksine, bu iki vilayetteki çingenelerin önemi, her ne kadar çiftçi çingene-ler bulunsa dahi, zirai yeteneklerinden değil, zanaatkârlıktaki önemli hünelerinden ileri gelmekteydi. Madencilik muhtelif dallarındaki becerileri o denli ileri gitmişti ki, demircilikte tartışmasız bir tekelleri vardı. Eflak ve Boğdan'ın birçok bölgesinde neredeyse tek zanaatkâr durumundaydılar.⁵¹

XVI. yüzyılın ilk yarısında Sofya'da 13 hane nüfusuyla kayıtlı bulunan Müslüman cemaatin altında bulunan "Kalburculardır" kaydının bulunması bu cemaatin kalburculuk mesleğiyle iştiğal ettiğine delalet etmektedir. Bunlar göçebe olarak yaşamlarını sürdürmekte ve gezerek kalbur satmaktadırlar.⁵² 1565 tarihli İzvornik Beyine gönderilen hükümden öğrenildiğine göre; yapılacak gemiler için gerekli olan demirin Samakov'dan gelmesini beklemeyip, oralardan alınan demirin Çingene-lere kestirildiği bildirilmektedir.⁵³ Macar bukağılarını, kalelerde bulunan Çingene-lerle demircilerin yaptıkları belirtilmektedir. Buna paralel ola-

⁵⁰ David M. Crowe, "The Gypsy Historical Experience in Romania", in: *The Gypsies of Eastern Europe*, Edited by David Crowe and John Kolsti with an introduction by Ian Hancock, London 1992, s.62.

⁵¹ Crowe, *a.g.m.*, s.63.

⁵² BOA, *TT.120*, s.109.

⁵³ BOA, *MD-5*, 297/770, (9 Cemaziyelevvel 973/2 Aralık 1565 tarihli hüküm)

rak “Çinçer” yahut “çinger”, bazen de “çinzer” adı altında iki ayrı çeşit kelepçe; yani ele ve boyuna mahsus çinçer veya çinger adında kelepçeler bulunmaktadır.⁵⁴ Muhtemelen bu kelepçeler Çingener tarafından yapıldığından dolayı bu isimlerle anılmaya başlamışlardır.

Paspati, Rumeli Çingenerinin neredeyse tamamı müzisyen olmakla birlikte seslerinin çok güzel olduğunu ve keman eşliğinde oynadıklarını belirtmektedir. Ayrıca, çiftlikler de ekin taşıyarak hasat yapmaktalar ve bazen de tarımsal faaliyetlerle uğraşmaktadırlar. Fakat, Bulgaristan’da yaşayan Çingener bu işle uğraşmıyorlar; genellikle çiftliklerde sepetçilik ve hırdavatçılık işiyle meşgul olmaktadır.⁵⁵ Balkan ülkelerinde Çingene gençleri askerî bandoda çalışarak askerî görevlerini yerine getiriyorlardı. Blunt, Türklerin 1877 Rus savaşından önce Çingeneri askere almadıklarını veya askerî geri hizmetlerde kullanmadıklarını ifade etmektedir.⁵⁶

Osmanlı İmparatorluğuna bağlı olarak bulunan Balkan devletleri kendi bağımsızlıklarını kazandıktan sonra çingener ile ilgili olarak Osmanlılardan almış oldukları mirası devam ettirme yolunu tercih etmişlerdir. Özellikle mali ve idari açıdan çingenerin yapılanmaları Osmanlı modeli olarak görülmekteydi. Osmanlılar döneminde çingenerlere dinî konularda herhangi bir baskı yapılmamıştır. Ancak, Osmanlıların balkanlardan çekilmesiyle birlikte çingenerin etnik ve dini açıdan birçok zorluklara maruz kaldıkları görülmektedir. Özellikle çingenerin Sırbistan’da Hıristiyanlığı kabul etmeleri konusunda zorlandıkları anlaşılmaktadır. Balkanlarda çingenerlere dinî bakış unsurunu yine Osmanlı döneminden kalma gelenekler takip eder. Dünyada yetmiş iki buçuk din olduğu ve yarım dinin Çingenerin inancı olduğuna ilişkin eski Türk atasözü bugün bile Balkanlar’da da yaygın olarak bilinir. Hıristiyanların yetmiş yedi buçuk din olarak uyarladıkları bu söz, onların da çingenerin inancı konusundaki kuşkuğunu açığa çıkarır.⁵⁷

⁵⁴ Nihat Engin, *Osmanlı Devletinde Kölelik*, İstanbul 1998, s.82-83

⁵⁵ Alexander G. Paspati, “Turkish Gypsies”, *J.G.L.S.*, Volume.I (July 1888-October 1889), Edinburg 1889, s.3-5.

⁵⁶ Halliday, Blunt’un bu görüşüne katılmamaktadır ve yapmış olduğu bir çalışmasında Blunt’u eleştirmektedir. Halliday’ın bu konudaki görüşleri için bkz. W, R. Halliday, “The Gypsies of Turkey”, Chapter I in his *Folklore Studies Ancient and Modern*, London 1924, s.15; Blunt görüşleri konusunda bkz. *BLUNT, The People of Turkey, by a Consul’s Daughter and Wife*, I, Murray 1878, s. 161.

⁵⁷ Elena Marushiakova-Vesselin Popov, *Osmanlı İmparatorluğunda Çingener*, Çeviren: Bahar Tırnakçı, İstanbul: Homer Kitabevi, 2006, s.85-87.

Sanayi Devrimi ve Avrupa'da modern çağın başlangıcı, göçebe Çingenerin yaşamlarında büyük değişikliklere gereksinim duymalarına yol açtı. Artık yeni iş türleri bulmaları ve geleneksel olarak göçebelik yaptıkları bölge topraklarıyla sınırlı kalmaları gerekiyordu. Bu göçler özellikle doğudan batıya yönelik olmakla birlikte çeşitli çingene toplulukları farklı güzergâhlar izleyerek Avrupa'da geniş bir alana yayıldılar. Ayrıca, daha küçük başka Çingene toplulukları da bu göçlere katılarak hareket halindeki sayının artmasına ve bu örüntünün daha giriftleşmesine neden oldu. Örneğin, 1897'de Varşova yakınlarında, Kafkaslar ve Rusya yoluyla Cezayir'den gelmiş olan bir grup Çingene ortaya çıktı; aynı yıl Bağdat'tan yola çıkan Çingene toplulukları da bu kente vardılar ve çok geçmeden bilinmeyen bir yöne yöneldiler.⁵⁸

Çingenerin Eflâk ve Boğdan çıkışlı ana güzergâhları, Transilvanya'dan geçtikten sonra ikiye ayrılıyordu. İlk güzergâh, daha önce doğu yoluna koyulmuş ve artık Rusya'ya varmış olan akraba topluluklarla buluştukları Macaristan ve Polonya'dan geçerek kuzeydoğuya uzanıyordu. Bazıları Polonya ve Macaristan'da kalırken diğerleri batıya yöneliyor, Almanya ve Hollanda yoluyla Fransa, İngiltere ve İspanya'ya ulaşıyordu. İkinci güzergâh, yine Çingenerin bir bölümünün kaldığı İtalya ve Balkanlardan geçerek Fransa, İngiltere ve İspanya'ya uzanıyordu. Bu üç ülke, güzergâhlarından birini ya da diğerini izleyen Çingene topluluklarının ortak buluşma noktasıydı. Daha sonra gruplar halinde Avustralya, Kanada, Güney Amerika, Güney Afrika ve ABD'ye yöneliyorlardı. Daha sonra, yalnızca kendi geleneksel göçerlik yöntemleriyle değil, tren ve gemi gibi modern çağın yeni ulaşım araçlarından da yararlanan Çingener birtakım yeni topraklarda yollarını çizerek her kıtaya yerleştiler.⁵⁹

SONUÇ

Sonuç olarak, Balkanlarda çok geniş coğrafyada yaşayan çingenerlere karşı devletin sistemli bir baskı ve zulüm politikası yoktur. Münferit olarak vergi tahsildarları veya başka ahaliden zulüm edenlerin bulunması durumunda sürekli olarak bu zulümlerin önlemesine yönelik olarak tedbirler aldığı görülmektedir. Sosyal yaşamda daha çok vergi alanındaki yapılan haksızlıklara yönelik belgelere yüzlerce hüküm yansımıştır. XVI. yüzyılda Çingenerlerle ilgili olarak idarî düzenlemeler, onların belli bir sistem içine alınması bakımından önemlidir. Bu durum,

⁵⁸ Marushiakova- Popov, *a.g.e.*, s.102.

⁵⁹ Marushiakova- Popov, *a.g.e.*, göst. yer.

Çingenerin yaşadıkları başka ülkelerde rastlanılmayan bir özelliğe işaret eder. Hatta onların bir sancak şeklinde idarî organizasyon altına alınmaları, zamanla bu yörelerdeki yerleşik hayata geçiş ve daimî surette ikametlerini sağlayarak, toplumla entegrasyonlarında rol oynamış olmalıdır.

Bugün Avrupa'da 12 milyon civarında çingene olduğu tahmin edilmektedir. Bu rakamın sadece ¼'ü Romanya'da yaşamaktadırlar. Günümüzde çingene sözcüğünün yerine "Roman" veya "Roma", veyahutta "Romani" tabirinin kullanılmasının Romanya ile pek alakası bulunmamaktadır. Bu durum sadece "Çingene" sözcüğündeki aşağılayıcı ifadenin yerine "Roman" sözcüğünün tercih edilmesinden kaynaklanmaktadır. Avrupa ülkelerinde yaşayan çingenerin gelir seviyelerinin düşük olması, herhangi bir mesleklerinin bulunmayışı, eğitim ve kültür seviyelerinin yetersiz bulunması gibi nedenlerden dolayı toplumla entegrasyonda büyük sorunlar yaşanmaktadır. Tabii ki, bunların en başında çingenerin temel özelliklerinden biri olan göçebelikten vazgeçmemeleri tüm Avrupa devletlerinin çingeneri yerleşik hayata geçirmek için atmış olduğu adımları sonuçsuz bırakmaktadır. Kesif bir halde doğu Avrupa ülkelerinde bulunan çingenerin AB'ye entegrasyonunda transformasyon büyük bir sorun teşkil etmektedir. Doğu'dan batıya doğru gelebilecek bir çingene göç dalgası AB ülkelerini endişelendirmektedir.

Neticede 500 yıllık bir dönemde Osmanlı egemenliğinde yaşayan çingenerin idari, sosyal, kültürel ve hukuki açıdan rahat bir dönem geçirdikleri söylenebilir. Özellik dinî alanda yeterince Osmanlı hoşgörüsünden istifade etmişlerdir. Onların hukukî ve malî açısından belirli bir sistem içerisinde organizasyonlar şeklinde yönetilmeleri belki de bugünkü çingenerin özlediği duyguların başında olsa gerektir. Çünkü, bugünkü Avrupa dünyasında çingenerlere yönelik olarak onlara idari ve malî alanda topluma entegrasyonları konusunda yönetmelik ve kanunlar çıkarılmaktadır. Ancak, ne yazık ki, bu kanun ve yönetmeliklerin hiçbirisinin de başarıya ulaştığı söylenemez. Bu vesileyle modern Avrupa'nın modern bir şekilde kendi bünyesinde barındırdığı etnik zümrelere daha eşit ve âdil bir yönetim anlayışını geliştirebilmesi için Osmanlı tecrübesinden yararlanması gerekmektedir.